

és a legvidámabb elbeszélés is feltétlenül tartalmaz fanyar részleteket, szomorú hangulatokat. Ez a lebegtetés, hullámozás adja Király Farkas elbeszéléseinek erejét.

ALFÖLDY JENŐ
A megszenvedett éden

Felsőmagyarország Kiadó
Miskolc, 2010

Erős Kinga

VACKORFA AZ ÉDEN KÖZEPÉN

„Az édenhez jó, ha van egy kert, de nem ott és nem a térképen, nem az óceániai Batantán, hanem a lélekben rejlik, s ha van hozzá valóság-alap, az emlékezetben.” *A megszenvedett éden* – olvassuk Alföldy Jenő tanulmánykötetének címét, s a választott mondat, amely köré rendezte írásait, azt a felismerést tükrözi, hogy elsősorban emberként kell megszenvedni ezért az édenért. Ezt jól tudja a költő, az író, a kritikus és a tanulmányíró is, aki fehér papír fölé hajolva próbál felvilágot látni vagy éppen összegezni e léttapasztalatból valamit, ami bár tűnékeny, mégis fenséges. Papír fölé hajol az író, s hasonlóképpen papír fölé hajol kritikusa. Utóbbi oldalról oldalra lapoz egy könyvben, amelyet maga választott – ki tudja, miféle okból, s mi hajtja a felfedezés ösvényén: a kíváncsiság, a részvét, a másik állítástengerében

való alámerülés öröme vagy éppen a felfedezés izgalma, a felismerés lehetősége, hogy mindennek ellenére mégis „menthetetlenül egyek vagyunk”. Alföldy írásai nem hordozzák magukon az irodalomtudós, a kritikus tudásából indázó felsőbbes gesztusokat, mert egy pillanatilag sem kioktatók, nem belterjesen bizalmaskodók és divatos fogalmakkal túlterheltek. Írásait az alkotó iránti szeretetteljes részvétel és a rokonszenves beleélő képesség teszi rendkívülivé, mert maga tudósként is tudja, hogy bár „minden lélegzétvétel megsebez”, s az alkotó műhelye mindig magányos, mégis csak ebből a belső szobából fogalmazódhat meg a közös sorsélmény, a megszenvedetett éden tapasztalata.

Érdekes módon minden érzékenységgel együtt Alföldy Jenő számos írását valamiféle kimért távolságtartás is jellemezi, bár meglátásom szerint ez megtévesztő álca, mert tulajdonképpen nem másból ered, mint a tudós attitűdjéből. Ugyanis azon irodalmárok közé tartozik, akik mindenekelőtt korrektek – ezt a szó legnemesebb értelmében vélem felfedezni írásaiban. Felkészültség, alaposág, pontosság és a személyes indulat háttérbe helyezése jellemzi tanulmányait. S ez utóbbi nagyobb erény, mint gondolnánk, hiszen arról tanúskodik, hogy amit az éles szem észrevesz, azt tényszerűen veti papírra. Valachi Anna József Attiláról írott tanulmánykötete kapcsán így fogalmaz: „Úgy gondolom, ha az irodalomtudós pár mondatban elárulja érzelmeit, azzal még nem vét – a némelyek által minden emberi megnyilatkozástól »féltett« – tudományosság elve ellen.” Valóban nem vét a tudományosság ellen, sőt éppen ez a viszonyulás a maga és mások szövegeihez teszi élvezetessé írásait. Az írásművészetet tekintve pedig könyve fülszövegében saját maga vall arról a zsinórmértékről, amelyet igyekszik követni: „Az egykor népszerű hírlapíró Hámos György egyszer úgy nyilatkozott egy interjúban, hogy munkájában semmi mást nem szeretne, mint megközelíteni az újságíró Kosztolányi Dezső teljesítményét. Ezt önmagamra nézve is elfogadom, különösen, ha Kosztolányi hallatlanul pontos megfigyeléseihez, részvétteljes emberségéhez, páratlan íráskészségéhez és elképesztő termékenységéhez még valamivel több társadalmi érzékenységet és egy kicsivel bővebben dokumentált filológiát is hozzáképelek.”

Fontosnak tartom, hogy az irodalomtudósnak is legyen egyfajta ars poeticája, s Alföldy Jenő kritikusként igyekszik megfelelni a maga által felállított mércének. Kötetének írásai éppen ennek a kihívásnak való megfelelést tükrözik. Bertók László *Dongó a szobában* című műve

kapcsán írja a *Költő prózája – vagy prózaköltészet?*-ben: „Ha egy költőnek folyamatosan küzdenie kell valamely »fogyatékoságának« pótlására, akkor új, eddig ismeretlen formák feltalálója válhat belőle. Bertók lírai fantáziája nem zsúfolt, képek tömegét hömpölyggető folyam. Inkább olyan, tudatosan kiépített vízgyűjtőhöz hasonlítanám, amely észjárása, gondolati érdekei és szeszélyei szerint terelgeti a fantázia képeit a fogalomalkotás medrébe.” E kiemelt idézet egyszerre mutatja a pontos megfigyelő- és íráskészséget. De a részvétteljes emberség hangját is kihallani számos írásából. Bertók kapcsán így ír: „A lelkiismeret-furdalás, az önvád előbb hagy nyomot írásain, mint a támadás vagy a törlesztés szándéka. A finom hegyű toll engedelmesen csúszik a hófehér papíron, de a lélek serceg, az idegrendszer lázong. Poén nincs; pontos állapotörögzítés van, amely a befejezhetetlenséget érezteti.”

Nem rejti el különös vonzódását a költők prózái, esszéi iránt, felismerve és elismerve, mennyire érzékenyen és avatottan tudnak írni az irodalomról. Nem véletlenül vált fejezetcímmé a *Költők prózája*, mert számos tanulmányában foglalkozik velük. Tornai József, Ágh István, Csoóri Sándor, Kovács István, Tóth Erzsébet prózai írásairól szólva több helyütt is megállapítja, hogy a költők prózáját mindig megkülönböztetett figyelemmel olvassa, mert szemléletesen és salangmentesen fejezik ki magukat. „Azért is, mert a verseikből ismert személyiség hitelesíti véleményüket. Nem kell velük föltétlenül egyetértenünk, de megbízhatunk bennük, mert ismerjük a szűrőt: a világnézetet, az ízlést, az eszjárást, amely a különféle értékeket kiválasztja, megkülönbözteti egymástól, s ha kell, összeveti őket.” S mindezek mellett Alföldy Jenő a szavak szerelmese is, hiszen írásai kapcsán elkerülhetetlen a felismerés, hogy szereti a szép sorokat, vonzódik hozzájuk, talán éppen ez magyarázza különös kapcsolatát a költők prózai műveivel. Lássuk be, sokan írnak tényszerűen, alaposan, empatikusan, okosan, mégis oly kevesen tudnak valóban szépen írni. Talán mert hiányzik az őszinte személyesség, amely átélhetővé és evidenssé teszi a választott témát. Az Alföldy által preferált költők írásai számos esetben éppen azért kivételesek és lenyűgözőek, mert úgy kívánnak valamiről szólni, hogy közben magukról is beszélnek. Ettől válnak élményszerűvé, képessé arra a nagyszerű erőfeszítésre, amelynek segítségével szellemük egész világot tár fel. E költők prózájának egzisztenciális értelme és súlya éppen abban rejlik, hogy azzal a tiszta odafordulással közelítenek egy adott kérdéshez, problémához, alko-

táshoz vagy éppen alkotóhoz, amely végső soron sejteti: az írás nem ítélezés, hanem értelmezés. Utóbbi lehet tényszerű, mert nem marad adós saját megállapításaival és következtetéseivel, tárgyához való viszonyának feltárásával.

Alföldy Jenő e kötet több írásában is hivatkozik József Attila egy sorára: „a nemzet közös ihlet”. Nem rejt véka alá, hogy igyekszik a „hátrányosabb helyzetű” irodalmi értékeket felmutatni. (Gondjunk kétkötetes Csanády-monográfiájára vagy a Kálnoky Lászlórról írott könyvére, s látni fogjuk, hogy hozzáállása mit sem változott az elmúlt évtizedekben. Divatok jönnek-mennek, s mint írja, mások a kedvezményezettek és mások a kiszorítottak ma, mint tíz-húsz-harminc évvel ezelőtt. Azonban az ő viszonyulása, hogy ne a reflektorfényben pompázó mű[vek] felé irányítsa figyelmét, mit sem változott.) E szemléletmód szorosan összefügg társadalmi érzékenysé- gével is, nem véletlenül fogalmaz ekképp: „a nemzetet és a világot előbbre vivő akarat, s a lényegi igazságot hordozó esztétikum érdekel az irodalmi művekben”. Eppen a költők prózája kapcsán jegyzi meg találóan Tóth Erzsébetről szólva (de a mondat igazsága érvényes az általa vizsgált többi alkotóra is): „Ízlése *majdnem* világnézet fölötti – annyira, amennyire lehetséges olyan embernél, akinek *van* világnézete.” E szemlélet érvényesülését Alföldy legplasztikusabban *Az időszerű József Attila* című írásában mutatja föl: „József Attilát éppen annyira nem bízhatjuk néhány türelmetlenül megfogalmazott vélekedésre, mint Illyés Gyulát, Csoóri Sándort vagy Nagy Lászlót, hogy csak őket említsem azok közül, akiket újabban megpróbálnak »átértékelni« valamilyen esztétikai vagy politikai áramlat vagy a tetszetősen hangzó »paradigmaváltás« jegyében. Fontos, hogy ne a pillanatnyi divat döntsön egy költő megítéléséről, hanem a gyarapodó és mélyülő ismeret.” Utóbbihoz maga is hozzájárult, nem csupán e kötetben szereplő írásaival, hanem József Attiláról szóló kötetével is. Rokonszenves meglátása az is, hogy a gondolkodó, így a költő is mondjon véleményt a társadalom életéről. A rendszerváltás óta burjánzó felfogással ellentétben állítja, hogy erre a költő, az írástudó illetékes, mert „legfőbb munkaeszköze a személyiség, az, amit a politika egyáltalán nem orvosol semelyik »oldalán«, az eltömegesedés”.

Mint könyve fülszövegében írja, fiatal korában fotólaboratóriumi munkát végzett, így talán nem véletlen, hogy fényképési attitűdjé valamiképpen átragadt irodalmi munkásságára is, hiszen írásainak sajátja az a képesség, hogy a fényképész szemével tud látni és láttatni.

Alföldy Jenő rögzít, méghozzá olyan tényeket, sorsadalekakat, amelyek egy adott mű vagy alkotó kapcsán a vizsgált mű kontextusában ragyognak. E kötet lapjain ez a szemléletmód akkor teljeseedik ki leginkább, amikor Nádas Péter *Saját halál* című könyvéről gondolkodik. Képes rá, hogy szemlélje az író vadkörtefáját, hogy úgy fogadja be, mint egy képet, s érzően bánjon e metaforával, amely mementója a folyamatos változásnak és az elmúlásnak egyaránt. Miként az író rögzíti e vadkörtefát az évszakok változásában, akképpen Alföldy olvasóként, befogadóként továbbgondolja a képet és a hozzá társított szöveget (amely a haláltapasztalat megélésének szavakba öltése), hogy a maga érzékenységén átszűrve a fényképész nézőpontjából tekintsen az író fájára. S milyen is ez a fa? Milyennek látja Alföldy? Folyton változó fényárban úszó vackornak, amelynek, ha eltekint egyszerűségétől és formájától, már nem látja egyébként, mint a törvények kifejeződésének. Azon törvényekének, amelyek szerint az erők folytonos egymásnak feszülése állandóan kiegyenlítődik, vagy azokénak, amelyek szerint az anyagok mindig összekeverednek és szétválnak. Szemlélve e vackorfát olyan viszonyba kerül vele, hogy a fa többé már nem csupán az író fája, hanem önnönmagáé is. Mert „mi köze a vadkörtefa színeváltozásainak és téli tetszhalálának a három és fél percig tartó szívhalálhoz meg az egzisztencialista filozófiához” – kérdezi, hogy végül e fát szemlélve kimondhassa: „Meghalni annyi, mint visszaszületni a nemlétebe.”